

Makalenin Türü/ Article Type : Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi/ Date Received : 25.11.2021
Kabul Tarihi/ Date Accepted : 28.12.2021
Yayın Tarihi/ Date Published : 31.12.2021
Yayın Sezonu/ Pub Date Season : Güz/ Autumn

Felsefi Bir Sorun Olarak Entelektüel: Michel Foucault ve Edward Said'in Entelektüel Algısı Mustafa DİKMEN*

Anahtar Kelimeler:

Felsefe,
Entelektüel,
Michel Foucault,
Edward Said,
Postmodernite.

ÖZ

Entelektüele dair tartışmaların varlığı ve entelektüelin mahiyetine dair açıklamalar modern dönemin oluşumuna dek geri götürülebilir. Pek çok düşünürün entelektüelin kim olduğuna, kime entelektüel dendiği/denmesi gerektiği gibi açıklamaları ya da tartışmaları, toplumda entelektüelin rolü ya da işlevinin ne olması gerektiği noktasında toplanmıştır. Entelektüellerin söz konusu edilmesi modern dönem öncesine dahi uzanmaktadır. Öte yandan modern dönem sonrasındaki entelektüele dair tartışmalara baktığımızda toplumsala dair bir etki uyandıran, toplumun bilinci olması beklenen bir zümreden yahut entelektüelin toplumdaki rolü ya da işlevine yönelik tartışmaların daha da ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu yönüyle çalışmanın amacı, son dönemde entelektüele dair görüşler ortaya koymuş olan Edward Said ve Michel Foucault'nun entelektüele dair sorunsallaştırmalarını ve iki düşünürün entelektüel algısını karşılaştırmaktır. Bunu yapabilmek için öncelikle entelektüelin gelişimini ve sonrasında kendi dönemlerine değin süregelen entelektüel tartışmalarının bir serencamını genel hatlarıyla sunmak konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Çalışmada nitel araştırma paradigmasında, literatür incelemesine dayanan betimleyici bir yaklaşım benimsenmiştir.

The Intellectual as a Philosophy Problem: The Intellectual Perception of Michel Foucault and Edward Said

Keywords:

Philosophy,
Intellectual,
Michel Foucault,
Edward Said,
Postmodernity.

ABSTRACT

The existence of intellectual debates and explanations of the nature of the intellectual can be traced back to the formation of the modern period. The explanations or discussions of many thinkers, such as who the intellectual is, who is/should be called an intellectual, are gathered at the point of what the role or function of the intellectual should be in society. The talk of intellectuals goes back even before the modern period. On the other hand, when we look at the discussions about the intellectual after the modern period, it is seen that the discussions about the role or function of a group or intellectual, who are expected to have a social impact and are expected to be conscious of the society, gain more weight. In this respect, the aim of the study is to compare the problematization of the intellectual by Edward Said and Michel Foucault, who have recently put forward their views on the intellectual, and the intellectual perception of the two thinkers. In order to do this, first of all, presenting a general serencam to the development of the intellectual and then to the intellectual discussions that continued until their own period will help to understand the subject better.

* Arş. Gör. Dr. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri ABD. mustafadikmen1617@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8737-0789

Giriş

Bir kavram, nesne ya da olguyu tam olarak kavramanın yolu belirli bir bakış açısı gerektirmektedir. Bakış açılarının çoğulluğu ise kavranılması ya da çözümlenmesi istenen şeyin de farklılaşmasına ya da çoğullaşmasına neden olmaktadır. Entelektüel kavramı da böylesine bir kavram olup, belirli bir bakış açısından bakılmayı gerektirmektedir.

Entelektüele dair kavramsallaştırmaların belirli bir anda ve aniden yalnızca modern düşünce içerisinde neşet etmediğini, modern dönem içerisinde oluşan entelektüel tipolojisinin oluşması için bazı öncüllerinin olması gerektiği aşikârdır. Bundan dolayı Le Goff, modern dönemdeki entelektüele geçişin izini Ortaçağ'dan itibaren başlatır ve bilindik anlamıyla entelektüele gelinceye değin hangi tarihsel uğrak ve kişilerin entelektüele öncülük ettiğini araştırır. (Le Goff, 2006) Öyle ki bu açıdan Le Goff entelektüel kavramını, modern dönem öncesinden başlatmakta ve entelektüellerin bir ortamda neşvünema bulduğunu söylemektedir. Bu entelektüel ortam, 12. yüzyılda kendini hissettirmiş ve özellikle kent okullarında gelişerek kâmil halini 13. yüzyılda bulmuştur. Öte yandan ona göre entelektüel sözcüğü “düşünmeyi ve düşüncelerini öğretmeyi meslek edinmiş kimseleri belirtmektedir.” (Le Goff, 2006, s. 18) Birey olarak ise entelektüel, “düşünsel veya zihinsel etkinliğe yönelmiş, bilgili, değerlendirme ve eleştiri gücü yüksek, topluma öncülük etme misyonunu yüklenen kişi” (Cevizci, 2011, s. 694) olarak tanımlanmıştır.

Entelektüelle ilgili bir diğer kavram olan *literati* ise daha genel olarak, izi çok öncelerde var olan ama günümüzde teknik bir kavram kümesine karşılık gelecek şekilde, geleneksel toplumlarda hayatını bilme üzerine bina eden kişi ve “bu kişilerin, bilgiyi muhafaza ve topluma ‘iyi’yi gösterme yolunda yüklendikleri sorumluluklar *les clerics* tabirinde” (Mardin, 2017, s. 252) toplanmıştır.

Mesleğini bilme üzerine kuran *literatus/literati*, genel itibarla bireysel bir bilme eyleminin içine girmek yerine, iktidarla bağıntılı veya iktidarın güdümü altında çalışan kimselere verilen bir adlandırma olmaktadır. Dahası, bireyselliğe izin verilmeyen toplumsal yapılarıdaki bilme eylemleri daha çok toplumsal bir yapıstırıcı görevi görerek “topluluğun temel değerlerinin sağlanması ve kuşaktan kuşağa intikal ettirilmesini sağlamakla” veya “toplumsal yapının pekiştirilmesi” ve “dinî değerlerin kitleye ve gelecek kuşaklara intikal ettirilmesi, yasaların sürdürülmesi, geleneklerin hatırlatılması gibi” (Mardin, 2017, ss. 253-254) görevlerle mükellef kişi rolünü üstlenmektedir. Burada görüldüğü üzere bilgi-iktidar düzleminde birlikte düşünülebilecek olan bir hattın oluştuğu ve *literatilerin* iktidardan bağımsız bir alanı düşünmediğini ve tamamen makro düzlemdeki iktidarın güdümünde olduğu söylenebilir. Nitekim Mardin bu konuda şöyle demektedir:

Yazılı kaynakları kontrol eden *literatus*, içinde yaşadığı toplumun kültürünün özünü devam ettirme işini üstüne almıştır. Gerçekte, bu kültür yavaş yavaş değişir, fakat bu değişme onun ihtiyarı dışındaki gelişmeler dolayısıyla oluşur. Çok zaman bu kültürde köklü değişikliklerle birlikte şekillenir. Bu gibi ‘devrim’ler de sık sık görülmez.

Bauman da bu bakış açısından, entelektüellerin ortaya çıkışını temel etkenin, iki söylemin birbiriyle bir simetri oluşturmaya borçlu olduğunu söyler. Modern dönemdeki entelektüel söylemi betimleyen şey onun yasa koyucu vasfının daha çok görünür olması ve buna karşılık gelecek şekilde seküler bir kamusal alanın yaratımına katkıda bulunmasıdır. (Bauman, 2012, ss. 11-12) Tanrı-Öznenin ardından onun yerini alan insan özne (Özlem, 2015) için temel konuların metot ve bilginin evrenselliği olduğu hatırlandığında bu durum daha da açık olmaktadır.

Entelektüele dair tartışmalara bakıldığında bu durumun modern dönemle sınırlı olmadığı, entelektüele dair algının her zaman için var olduğu görülmektedir. Bu açıdan modern dönem sonrası olarak adlandırılan dönemde, her iki ismin de entelektüel üzerine yazmaları, entelektüelin mahiyetine dair eserler vermiş ve fikirler geliştirmiş olmaları hasebiyle Michel Foucault ve Edward Said'in entelektüele dair görüşleri karşılaştırmalı bir biçimde ele alınması amaçlanmıştır. Bu çalışma vesilesiyle, her ne kadar tekil bazda hem Foucault'nun hem de Said'in entelektüele dair düşüncelerine yönelik çalışmalar mevcut olsa da her iki düşünürün entelektüel konusu açısından karşılaştırıldığı çalışmanın olmaması, bu konunun araştırılmasına yönelten en temel saiktir.

Çalışmada doküman incelemesine dayanan betimleyici bir yöntem benimsenmiştir. Çalışmanın veri setini, entelektüel olgusu ile ilgili tartışmalara dair tespit edilen mevcut literatür ile Foucault ve Said'in konu ile ilgili düşüncelerinin yer aldığı eserleri/metinleri teşkil etmektedir. İlgili literatürde, entelektüel olgusuna dair mevcut (Foucault ve Said'den önceki) tartışmaların genel bir tasviri sunularak yorumlanmıştır. Sonrasında Foucault ve Said'in entelektüel hakkındaki görüşleri mevcut tartışmalarda konumlandığı yer ile benzer ve farklı yönleri açığa çıkacak şekilde betimleyici bir yaklaşımla yorumlanmış ve anlaşılır hale getirilmeye çalışılmıştır. (Betimleyici yaklaşım için bk. Kümbetoğlu, 2005, s. 154)

Ortaçağ'ın entelektüel yapısına bakıldığında görülecek olan bir diğer husus da, entelektüel olarak addedilen kişilerin birer zümre/lonca oluşturmaları ve belirli bir mekân dolayısıyla varlığa gelişin söz konusu olduğudur ki bu da okul hocalarının ortamı anlamına gelmektedir. Modern dönemde ortaya çıkan yeni entelektüel tipolojisinin bir diğer özelliği ise buna karşıt bir biçimde daha bireysel ve seküler bir yapıda olmasıdır. Entelektüelin ortaya çıkışındaki noktaları çözümlenmek istencindeki kimi düşünürler farklı tarihlendirmeler sunsa da ortak bir payda olarak modern dönemin görülmesi daha sağlıklı bir düşüncedir. Modern dönemin önemi, dini düşüncenin etkisinin azalması, nispi de olsa özgürlükçü ortamın doğması ve sanayileşmenin bir getirisi olarak kentleşmenin artarak "kamusal alanın" ortaya çıkışından dolayısıdır. Nitekim Johnson da bu noktaya vurgu yaparak XVIII. yüzyılda Kilise'nin etkisini kaybetmesiyle birlikte oluşan otorite boşluğunu doldurmak üzere ve toplumu bir yere kanalize etmek amacıyla yeni bir akıl insan tipinin ortaya çıktığını söyler. Ona göre bu yeni "akıl insanı" tanımlamak için en uygun kavram "seküler entelektüel" dir;

İnsanlık tarihinde ilk kez, fakat giderek artan bir güven ve cüretle, insanların ve toplumun sıkıntılarını teşhis edip, bunları kendi akli sayesinde, hiçbir yardım almaksızın çözebileceğini iddia etmeye başlamıştı. Yeni formüller geliştirdikçe sadece toplumun yapısı değil, insanoğlunun temel alışkanlıkları da daha iyiye dönmüş olacaktı. Entelektüel, papaz atalarının aksine, Tanrı'nın kulu veya tercümanı olmayıp, bizzat Tanrı'nın yerine geçti. Örnek

aldığı kahraman, kutsal ateşi tanrılardan çalıp dünyaya getiren Prometheus idi. (Johnson, 2008, s. 2)

Bu yönüyle entelektüelin bir kimlik olarak ortaya çıkışını Aydınlanma düşüncesiyle birlikte başlatmak ve bugün bizim anladığımız manadaki bir entelektüel tipolojinin buradan filizlendiğini söylemek gereklidir. En geniş anlamıyla Aydınlanma XVIII. yüzyıl insanların deneyimlemiş oldukları bir süreç ve tecrübeye ve hayata geçirmiş oldukları birtakım faaliyetleri imleyen bir kavramdır. Bu süreç, tecrübe ve faaliyetin mihenk taşları olan akıl ve eleştiri ise öncelikle din, mit, hurafe ve gelenek gibi alanların eleştirel bir süzgeçten geçirilerek reddedilmesine, sonrasında ise oluşan doğa ve insan bilimlerinin tamamına yansımış durumdadır. Öyle ki Aydınlanma'nın isim babası olarak niteleyebileceğimiz Kant'ın, Almanya'da insan türünün gelişmesi ve insanın aydınlanmasına katkıda bulunmak amacıyla kurulan Mittwochsgesellschaft Derneği'nin yayını olan Berlinische Monatsschrift'te sorulan Aydınlanma Nedir? sorusuna vermiş olduğu yanıt, Aydınlanmanın mahiyetini göstermesi bakımından olduğu kadar, aynı zamanda içinde bulunulan zamanı herhangi bir şeyden bağımsız düşünme yolundaki ilk adımdır. (Johnson, 2008, s. 2) Bu yönüyle Aydınlanma, her türlü dinsel-mitik yapıyı reddederek, insanın özgürce düşünmesi ve düşündüğünü de yine özgürce konuşabileceği bir ortam yaratması bakımından oldukça önemlidir.

Aydınlanmayı bir ergin olamayış durumundan kurtulma hali (Kant, 1984) olarak gören Kant'ın ve Alman düşünürlerin bu noktada kullanmış olduğu terim fiilen havanın aydınlanması ve mecazen de bir uyku halinden uyanıklık ya da bilinçlilik haline geri dönüş anlamına gelen *aufklären* fiilinden gelen *aufklärung* terimidir. Bu terimin daha seküler olduğu terimin içerisinde bulunan ışığın, dinsel nurdan farkı oldukça barizdir. Aydınlanma düşünürleri, vahyin veya iman yoluyla bir aydınlanmadan ziyade aklın ve felsefenin ışığında bir aydınlanmadan yanadır. (Cevizci, 2017, s. 13; Çağan, 2003, s. 163) Böylesi bir Aydınlanma Düşüncesi'nden yana olan filozofların dünyayı ve eşyayı anlamak ve yorumlamak dışında daha özel bir şey yapmaları gerekmektedir ki o da dünyayı değiştirmek için fiili adımlar atmaktır.

Ancak entelektüelin bilindik manada dünyayı değiştirmeye yönelik adımları atması ya da atabilmesi için yine de belirli bir süre beklemek gerekmektedir. Nitekim modern dönemin erken tarihlerinde dünyayı anlama ve yorumlamanın dışında değiştirmek isteyen düşünür tipolojisinin çatışması daha çok din, gelenek ve mitle savaş iken, Bauman'ın da belirtmiş olduğu üzere bir dönüm noktası olarak ele alınabilecek olay Dreyfus Davası ve olayıdır. Ona göre entelektüeller sözcüğünün kökeni "kimi zaman Clemenceau'ya, kimi zaman da Dreyfus Davası'na kamusal karşı çıkışın altına imza atanlara mal edilir; ancak her halükârda, sözcüğe XIX. yüzyılın sonlarından önce rastlanmamaktadır." (Bauman, 2012, s. 30) Bauman'ın ifadesinde görüldüğü üzere, entelektüel; artık yalnızca zihni ile çalışan biri olarak değil aynı zamanda otoritenin her türüsüne bir karşı çıkış, adalet ve hak üzerinde temellenen ve dahası, entelektüelin toplumdaki rol ve işlevinin değişmesi gibi anlamlara geldiğinden ayrıca önemlidir.

Entelektüellerin oluşum aşamasından sonra ortaya çıkan en temel sorun, entelektüelin yalnızca zihni ile çalışan meslek gruplarına ait insanları mı tavsif ettiği ya da bunun ötesine

geçip, entelektüelin toplumsal yansımaları olarak değerlendirebileceğimiz toplumdaki rolü ve işlevine dairdir. (Baran, 2014, ss. 7-8) Bu vecihten entelektüelin toplumsal yansımalarını konu edinmiş iki isim olan Foucault ve Said'in düşünceleri, entelektüelin mahiyetini felsefi açıdan tartışan ve entelektüellerin toplumdaki rol ve işlevinin ne olduğuna dair bir açıklama olarak da okunabilir.

Çalışmada doküman incelemesine dayanan betimleyici bir yöntem benimsenmiştir. Çalışmanın veri setini, entelektüel olgusu ile ilgili tartışmalara dair tespit edilen mevcut literatür ile Foucault ve Said'in konu ile ilgili düşüncelerinin yer aldığı eserleri/metinleri teşkil etmektedir. İlgili literatürde, entelektüel olgusuna dair mevcut (Foucault ve Said'den önceki) tartışmaların genel bir tasviri sunularak yorumlanmıştır. Sonrasında Foucault ve Said'in entelektüel hakkındaki görüşleri mevcut tartışmalarda konumlandığı yer ile benzer ve farklı yönleri açığa çıkacak şekilde betimleyici bir yaklaşımla yorumlanmış ve anlaşılır hale getirilmeye çalışılmıştır. (Betimleyici yaklaşım için bk. Kümbetoğlu, 2005, s. 154)

Michel Foucault ve Entelektüelin Mahiyeti

Foucault'nun arkeoloji ve soybilimi daha fazla göz önünde tutulup, onun sorunsallaştırma adını verdiği olgu genellikle göz ardı edilmiştir. Oysa sorunsallaştırma; Foucault düşüncesindeki en temel olgulardan bir tanesidir. Ona göre arkeoloji ve soybilimin de merkezinde yer alan sorunsallaştırma:

Deliliğin Tarihi'nden bu yana yapmış olduğum bütün çalışmalarına ortak biçim veren nosyon, zamanında yeterince tanımlayamamış olsam da sorunsallaştırma nosyonudur. (...) Sorunsallaştırma, ne önceden var olan bir nesnenin temsil edilmesi anlamına gelir ne de söylem yoluyla var olmayan bir nesnenin yaratılması anlamına. Sorunsallaştırma, herhangi bir şeyi doğru ve yanlış oyununa sokan ve onu (ister ahlâki düşünce biçiminde, ister bilimsel bilgi, isterse siyasi analiz vb. biçiminde olsun) bir düşünce nesnesi olarak kuran söylemsel ya da söylemsel olmayan pratikler bütünüdür. (Foucault, 2014b, s. 85)

Bu noktada Foucault'nun entelektüeli bir felsefi sorun olarak sorunsallaştırdığını, *evrensel entelektüelin* karşısına *spesifik entelektüeli* koymak amacıyla bu konuya eğildiğini söylememiz mümkündür. (Gündoğdu, 2020; Güneş, 2013) Bu nokta, Foucault'nun entelektüel sorunsallaştırmasının teorik boyutunu oluştururken, öte yandan bir de pratik boyutunun var olduğu söylenebilir ki bu da Sartre-Foucault tartışmasıdır. Sartre'ın, Foucault nezdindeki sistem ve bütünlük isteyen ve her derde deva olabilmeyi başaran entelektüel tipolojisinin karşısına spesifik entelektüeli koyma istenci de bu noktadaki pratik boyutu oluşturur. (Paras, 2016, ss. 36-37)

Entelektüelin Foucault açısından temel bir sorun teşkil etmesinin nedenlerini yalnızca Foucaultcu perspektifte ya da araştırma pratiğinde/pratiklerinde aramak yerine, bununla birlikte onun aktivist yönünde de aramak gereklidir. Bu meyanda Foucault, entelektüeli siyasi-olan'ın içerisine daha da çekmek ister ve bu noktada entelektüeli siyasi manada "bilgisini, uzmanlığını ve hakikatle ilişkisini siyasi mücadele alanında kullanan kişi" (Foucault, 2016, s. 79) olarak tanımlamaktadır. Aydın veya münevver'in metafizik ışığından

farklı olarak entelektüelin aydınlanan ve aydınlatan ışığının seküler olduğu da (Çağan, 2003) hatırlanacak olduğunda bu durum daha da belirginleşmektedir: Entelektüel, her açıdan Foucault'nun araştırma konusu ettiği şey üzerinde, yani modern eşikte durmaktadır. Bilindiği gibi Foucault'nun sorunsallaştırdığı alanların başında gelen bu modern eşik (Foucault, 2001) yalnızca klasik düşünceden ayrılmamıza yaramamış, bununla birlikte insan bilimleri denilen alanı da yaratmıştır. Bu da insanın aynı anda hem özne hem nesne olabilmesi anlamına gelmektedir.

Güncelliğin ontolojisinin verdiği *şimdinin eleştirisi* ya da bugün bizim biz olabilmemiz adına hangi bilgi-iktidar-etik düzlemlerinden geçtiğimizi spesifik rasyonaliteler üzerinden irdeleme amacıyla olan Foucault, bu türden bir güncelliğin ontolojisini hapishane, cinsellik ya da delilik üzerinden, yani pratik biçimler üzerinden göstermeye çalışmıştır. Öte yandan bu türden bir sorunsallaştırma alanını yalnızca tarihsel anlamda bir pratik olarak görmeyen Foucault, sorunsallaştırma alanının günümüzde bilgi-iktidar-etik düzleminde oynadığı rolün farkında olarak yapmıştır.

Modern eşikte gerçekleştirilen devrimlere bakıldığında, bu devrimler her zaman için radikal ve global ölçekte değiştirilmesi gereken adına gerçekleştirilmiştir. Dahası, bu devrimlerin her zaman için devrilecek olanın teorik bir analizinin ve devrim stratejisinin yanı sıra aynı zamanda devrilenin/devrilecek olanın ardından oluşacak yapının ne olması gerektiğiyle alakalı bir durumla iç içe olduğu görülmektedir. Teorik analiz ve yapının mahiyeti gibi konularda söz söyleyecek olanın kim olduğunun cevabı entelektüeldir. Entelektüel, genelde modern Batı düşüncesinde hakikati elinde tutan bir grup olarak kitlelere hakikati gösterme ve bu hakikate kanalize etme hakkını elinde bulunduran bir grup olarak görülmüştür. Foucault'ya göre:

Entelektüelin siyasileşmesi geleneksel olarak iki şeyden hareketle oluyordu: Burjuva toplumunda, kapitalist üretim sisteminde ve bu sistemin ürettiği veya dayattığı ideoloji (sömürülüyor olmak, yoksulluğa mahkûm olmak, dışlanmış olmak, 'lanetli' olmak yıkıcılıkla, ahlâksızlıkla suçlanmış olmak) içinde bir entelektüel olarak konumundan ve belli bir hakikati ortaya çıkardığı, hiç algılanmadıkları yerlerde siyasi ilişkileri göz önüne serdiği ölçüde kendi söyleminden. (...) Entelektüel hâlâ hakikati görmemiş olanlara, hakikati söyleyemeyenler adına, hakikati söylüyordu: entelektüel vicdandı, bilinçti, belagatti. (Foucault, 2016, s. 31)

Evrensel entelektüel eleştirisi dolayımında ve modern Batı düşüncesinin böylesi son entelektüeli olan Sartre bağlamında düşünebileceğimiz Foucault'nun spesifik entelektüeli, bu türden evrensel entelektüelin bir eleştirimidir. Konunun daha iyi anlaşılması adına Foucault'nun, evrensel olan'ı bulmaya yönelik girişimlerin eleştirisini yapması da göz önüne alındığında evrensel entelektüel diyebileceğimiz olguyu neden eleştirdiği daha sarıh hâle gelecektir. Hakikatin; zorba, baskıcı ve tahakküm eden ve negatif bir tutumla hareket eden iktidarın karşısında konumlandırılması ve entelektüelin de bu bağlamda kitlelerden ayrı bir yerde ve evrenselin sözcüsü olması (Ferda Keskin, 2016, s. 14) onu toplumsalın içinde ayrıcalıklı bir konuma oturtmayı zorunlu kılar. Bu noktada Foucault'nun tipik bir entelektüel

örneği olarak sunduğu isim olan Voltaire'in seçilmesi pek tabii böylesi bir entelektüel tipinin Aydınlanma ile yakından irtibatlı olmasıdır.

Evrensel entelektüeli, Aydınlanmanın evrensel akı bağlamında okumamız gerektiğini düşünen Keskin, "evrensel entelektüelin toplumsal eleştirisinin temelinde evrensel bir akıl" (Ferda Keskin, 2016, s. 18) olduğunu söylemekte ve bu nedenle entelektüelin, genelgeçer ve herkesin kabul edeceği normatif yasaları bulmak için çabaladığı bir anlayışın bütünselleştirici bilgi bağlamında oluştuğunu ifade eder. (Biebricher, 2011, s. 712)

Evrensel olan yerine yerel olanı, tümel olan yerine tikel olanı, aynı olan yerine farklı olanı koyma istencindeki Foucault, bu noktada kendi dönemindeki entelektüellerle (özellikle Sartre'la) ve entelektüelin mahiyetiyle fazlaca ilgilenmiştir. Sartre'ın evrensel entelektüel tipolojisinin karşısına koymak istediği spesifik entelektüel modelini "bir entelektüel - şimdilerde bazılarının midesini bulandıran entelektüel teriminde ısrar ediyorum- etiği, insanı durmadan kendini kendinden koparabilecek (cephe değiştirmenin tam zıddıdır bu) duruma getirmek değilse ne olabilir" (Foucault, 2011, ss. 93-95) sözleriyle açıklayan Foucault, bu noktada yine bir güncellik ontolojisinden, yani entelektüelin mahiyetini sorunsallaştırarak faydalanarak kurtulmaya çalışır:

Bir entelektüelin rolü başkalarına ne yapmaları gerektiğini anlatmak değildir. Zaten hangi hakla bu role soyunulabilir ki? Entelektüellerin son iki yüzyıldır geliştirebildikleri bütün kehanetler, vaatler, öğütler ve programlar ile bunların şu anda görebildiğimiz etkilerini getirin gözünüzün önüne. Entelektüelin işi başkalarının siyasi iradesine şekil vermek değildir; entelektüelin işi, kendi alanında yaptığı analizler aracılığıyla, apaçık bir postula olarak kabul edilen önermeleri tekrar tekrar sorgulamak, insanların zihinsel alışkanlıklarını, olayları ele alma ve düşünme biçimlerini tepeden tırnağa sarsmak, alışılmış ve genel geçer şeyleri yıkmak, kurallar ve kurumları yeniden incelemek ve bu sorunsallaştırma (ki burada spesifik entelektüel rolünü oynar) temelinde siyasi bir iradenin oluşum sürecine katılmaktır (ki burada yurttaş olarak rolünü oynar). (Foucault, 2014b, ss. 94-95)

Burada merkezi bir kavram olarak karşımıza çıkan şey *hakikat* kavramıdır. Evrensel entelektüelin hakikati bulan ve kitleleri bu hakikate yönlendiren yapısının yerine, hakikati kuran ve iktidar-hakikat noktasında birbirinden bağımsız bir alan bulunamayacağını düşünen Foucault'nun buradaki çıkış noktası şüphesiz Nietzsche'dir. Nietzsche'nin, hakikatin olumsuzluğunu vurguladığı andan itibaren Foucault, hakikatin hangi bilgi ve iktidar düzleminde kurulduğunu açıklamaya çalışır. Böylece de hakikatin kurgusallığını ifşa etmek ister. Evrensel entelektüel modelinin temel yapıtaşlarından olan evrensel akıl ve evrensel hakikat iddialarının çözülmeye başlamasıyla birlikte, evrensel hakikatin taşıyıcıları yani entelektüeller de çözülmeye başlamıştır. Yanlış bilinci doğru bilince ç/evirme görevinin olduğunu düşünen Marksist teoriye (Lukacs, 2014; Marx & Engels, 2004) karşı çıkan Foucault, bir sınıfa mensup insanların neler yaptıklarının açıklanmasına ihtiyaçları olmadığını, onların zaten ne yaptıklarını bildiğini söyler. Bu açıdan entelektüelin bir hakikat üretim ideolojisi ya da aygıtına bağlı olmadığını, bunun yerine enformasyon aygıtına bağlı olduklarını ifade eder. Yine ona göre entelektüelin görevi; bir sınıfa mensup kişilerin bilincini oluşturmak değil, bu kişilerin bilincinin enformasyon sistemine direkt olarak katılmasını sağlamaktır. (Foucault, 2016, s. 41) Evrensel hakikat iddialarının çözülmeye başladığı andan itibaren entelektüelin rol

ve işlevinin ne olacağı sorusunun tekrar gündeme gelmesi, Foucault'yu yeni arayışlara itmıştır denebilir. Ona göre entelektüelin rolü artık bir mücadele biçimini almalıdır:

(...) entelektüellerin keşfettiği şey, kitlelerin bilmek için onlara ihtiyaç duymadığıdır; kitleler eksiksiz biçimde, açık seçik, entelektüellerden çok daha iyi bilmektedir ve bunu güçlü bir şekilde ifade etmektedir. Ama bu söylemi ve bu bilgiyi engelleyen, yasaklayan, geçersiz kılan bir iktidar sistemi vardır. Sadece yüksek sansür mercilerinde var olan bir iktidar değil; bütün toplumsal ağa çok derinlemesine, çok ustalıkla nüfuz eden bir iktidar. (...) Entelektüelin rolü, herkes hakkındaki ifade bulamamış hakikati söylemek için 'biraz öne veya biraz yana' çıkmak değildir; entelektüelin rolü, daha çok iktidar biçimlerine karşı, bu biçimlerin hem nesnesi hem aracı olduğu yerde mücadele etmektir: 'Bilginin', 'hakikatin', 'bilincin', 'söylemin', oluşturduğu düzende. (Foucault, 2016, s. 31)

Hakikatin iktidardan bağımsız bir şekilde düşünülemeyeceğini ifade eden Foucault; onun dünyevî oluşunu gündeme getirir ve hakikatin "özgür ruhların ödülü ve uzun yalnızlıkların çocuğu olmadığı gibi, kendilerini özgürleştirmeyi başarmış olanların ayrıcalığı" (Foucault, 2016, s. 49) olmadığını ifade eder. Foucault açısından temel sorun, entelektüelin bir sınıfa mensubiyeti, bir ideoloji eleştirisi yapması değil, hakikat siyaseti oluşturmanın ve bu oluşturacağı hakikat siyaseti oyununu kendi spesifik alanında uygulamaya sokarak siyaseti zorlamasıdır.

Özellikle bu nokta Edward Said'in entelektüel algısıyla Foucault'nun entelektüel algısının oluştuğu noktadır. Said'in, entelektüeli tanımlarken yapmış olduğu betimlemelere (Sürgün, Marjinal, Yabancı) bakıldığında bu durum daha anlaşılır olmaktadır. Foucault'nun bir ideoloji ya da hakikat penceresinden bakmayan spesifik entelektüelinin, Said'in entelektüeli ile ne kadar ilintili olduğunu görmek adına, Said'in entelektüelini mevzubahis etmek ve iki düşünürün entelektüel algısı arasında bir karşılaştırma yapmak meselenin açığa çıkmasını sağlayacaktır.

Edward Said ve Entelektüelin Marjinalize Edilişi

Said'in entelektüel algısını ve entelektüele dair bakış açısını oluşturan temel unsurlardan biri Foucault'nun iktidardan kurtuluşun olup olmadığı noktasındaki aşırı sessizliğidir. Said, bir kişinin niçin iktidarı düşündüğüne ya da bu kişinin iktidarı düşlediğinde aslında neyi tahayyül ettiğine dair dört temel cevap bulunduğunu söyler:

- a) İktidara sahip olduğunuzda yapabileceğinizi hayal etmek için, b) ona sahip olduğunuzda hayal edeceğiniz hakkındaki spekülasyon yapmak için, c) mevcut iktidarı alt edip yeni bir düzen veya iktidar kurmak için ne tür bir iktidara ihtiyacınız olacağını değerlendirmeye çalışmak için, d) mevcut hiçbir iktidar formuyla düşünülemeyen veya onun tarafından yönlendirilemeyen bir dizi şey ortaya atmak için. (E. Said, 2015, s. 243)

Said'e göre Foucault'nun iktidar karşısındaki *teorik aşırı-bütünselleştirici* (Bové, 1982, s. 38) tutumu, onun iktidar karşısında olmak yerine iktidarın yanında yer almasına ve üçüncü ve

dördüncü soruların es geçilmesine veya onun neden iktidarın karşısında yer almadığı sorusuna bir cevaptır. Nitekim Foucault'ya göre, iktidarın her yere dağılmış olan bağıntılarının ötesinde düşünülemezliği Said'e göre sanıldığı kadar mücadeleci yahut muhalif bir tutumda olmadığı anlamına gelmektedir. (E. Said, 2015, s. 244)

Said, Foucault'nun entelektüel karşısındaki sessizliğinden mustarip bir biçimde ve ona katılmayarak Raymond Williams'tan bir alıntıyla ona karşı çıkışını belirtir:

Bir sistem ne kadar tahakkümcü olursa olsun, onun tahakkümünün anlamı, kapsadığı etkinlikleri sınırlamak veya ayıklamaktan ibarettir; dolayısıyla o, tanımı gereği tüm sosyal deneyimleri tüketemez. Bu açıdan henüz toplumsal bir kurum, hatta bir proje olarak bile dile getirilmemiş olan alternatif eylemler ve niyetler için daima potansiyel bir yer içerir. (E. Said, 2015, s. 246; Williams, 1979, s. 252)

Buradan hareketle Said'in Foucaultcu entelektüel algısına karşı çıktığını ve onu dönüştürme adına birtakım atılımlar gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Bir konferans dizisinden derlenen kitabına (*Entelektüel*) Gramsci'den alıntıyla başlayan Said, Gramsci'nin "bütün insanlar entelektüeldir, ama toplumda herkes entelektüel işlevini görmez" ifadesi ile Benda'nın *Aydınların İhaneti* (Benda, 2006) adlı eserindeki fikirlerini karşılaştırarak bir düzlem oluşturmaya çalışır. Ona göre entelektüel belirli bir kamu adına bir tavır, duruş yahut fikri ve mesajı ifade etme yetisine sahip olan bir birey; aynı zamanda entelektüel marjinal ilan edilme adına bu tavır ve mesajı ifade etme istidadını kendinde gören kişidir. Said, tam da bu noktada Foucaultcu entelektüel algısından ayrılarak entelektüelin bunu evrensel ilkeler merkezli yaptığını ifade eder. (E. W. Said, 2011, s. 27) Bu ifadeyle Foucaultcu entelektüel düşüncesinden ayrılıp Sartre'ın entelektüel düşüncesine daha yakın duran Said'in entelektüeli kamu gündemini rahatsız eden, siyasi otoritenin yapıp ettiklerini onaylamak yerine onu zorlayan ve heterodoksi üreten biridir. Said'in entelektüele dair meramının anlaşılmasında Sartre'ın şu sözü konuyu daha belirginleştirecektir:

Ben atom savaşı tekniklerini mükemmelleştirmek amacıyla atom füzyonu üzerinde çalışan bilim insanlarını 'entelektüel' olarak adlandırılmaması gerektiğini öneriyorum; onlar bilim insanıdır dahası değil. Ama aynı bilim insanları, yaratılmasına yardım ettikleri aygıtların yıkıcı gücünden korkan, güçlerini birleştiren ve kamuyu atom bombası tehlikelerine karşı uyarıcı bir manifesto imzaladıklarında onlar artık entelektüeldir." (Sartre, 2008, s. 230)

Foucault'nun temsil etme gücünden destek alan evrensel entelektüeli yermesine karşın Said, yine de bu temsil etme gücüne bir değer verir. Oysa Foucault, Deleuze ile yapmış olduğu bir söyleşide Deleuze'ün söylemiş olduğu "artık temsil etmek yok, eylemden, teorinin eyleminden başka bir şey yok" diyerek temsil etmenin ve kamuyu bilinçlendirmenin imkânsızlığına vurgu yapmaktadır. Foucault'dan daha sonra ele almış olduğu entelektüelin böylesi bir temsil yetkesinin bulunduğu görüşünde olan Said'e göre entelektüeli entelektüel yapan şey, entelektüelin kamuyla paylaştığı fikirlerini nasıl aktardığından ziyade neyi temsil ettiği ve temsil ettiği şeyi nasıl savunduğudur. "Savım şu ki entelektüeller temsil etme sanatını

(ki bu konuşma, yazma, öğretmenlik, televizyona çıkma gibi biçimler alabilir) görev edinmiş bireylerdir." (E. W. Said, 2011, ss. 27-28)

Said'in entelektüelin bir temsil yetkesinin bulunduğu görüşünde etkin olanın, modernizm-postmodernizm tartışmasının bir etkisi olduğu da söylenebilir. Nitekim postmodern olarak alımlanan¹ Foucault'nun düşünceleriyle, kendisinin hala modernizmden yana olabileceğini düşünmemiz adına bize belli ipuçları veren Said'in düşünceleri arasındaki örtüşmezlik buradan anlaşılabilir. Foucault'nun yukarıda alıntılanan ifadesinde entelektüelin rolünün bir sınıfı bilinçlendirmek olmadığı vurgusu karşısına Said entelektüelin rolü ve işlevinin bireyin özgürlük ve bilgisini artırmak olduğunu söyler. Lyotard'ın *Postmodern Durum* adlı eserinden (Lyotard, 2013) sonra Kıta Avrupası'nda oluşan algı, modern dönemin aşıldığı veya yeni bir döneme girildiği yönündedir. Marksizm, fenomenoloji, varoluşçuluk vb. türden anlatıları, insanlığın refah ve felahı için bir kurtuluş reçetesi sunmaya hazır birer üst-anlatı (Lyotard, 2013; Sim, 2006) (meta-anlatı) olarak sunan postmodernizmin karşısında bir yer alan Said, postmodern olarak ifade edilen bu düşünürlerin entelektüelin gücünün farkında olmadıklarını ve dahası, bu düşünürlerin kendi tembellik, yetersizlik ve kayıtsızlıklarından dolayı bu şekilde davrandıklarını ifade eder. (E. W. Said, 2011, s. 32) Said'in, Foucault'nun başlatıcılarından biri olarak nitelendiği (Best & Kellner, 2011; Gutting, 2013; Wicks, 2003) postmodernizm konusundaki ihtiyatlı tutumu, entelektüel konusunda kendini açığa vurur. Postmodern düşünürlerin temsile karşı duymuş olduğu kuşku ve evrenselden ziyade yerel ve tikel olana dair istenci bu konuda Said'i onlara karşı durmaya iten sebeplerdendir.

Son olarak, Said ile Foucault arasında entelektüele dair olan bir diğer görüş ayrılığı ise hakikat ve hakikate ilişkin meselelerde belirmektedir. Hakikatin olumsuzluğuna ve tarihselliğine dikkat çeken Foucault, hakikatin hangi söylemsel ve söylemsel olmayan koşulların bir araya gelmesiyle oluşturulduğuna odaklanır. Ona göre her tarihsel dönemin kendi hakikat oyunları vardır. Foucaultcu pratikte önemli bir yer tutan bu *hakikat oyunu* ifadesi, öznenin varlığını tarihsel ve deneyimsel olarak, yani düşünülebilir ve düşünülmesi gerekli bir şey olarak kuran hakikatlerin üretilmesi için oluşturulan kurallar bütününe göndermede bulunur. (Foucault, 2014b, ss. 220-221) Bu meyanda Foucault, Antik döneme başvurur ve hakikati söylemekle iktidar arasındaki bağıntıyı inceler. *Doğruyu Söylemek* adlı eserinde *parrhesia* (hakikati söylemek) sözcüğüne odaklanan Foucault, hakikati söyleyecek insanın, hakikati bilecek insanın ve bu insanların diğer insanlardan nasıl ayırt edileceğinin bilinmesinin toplum açısından önemini sorunsallaştırır ve daha da ötesine geçer. Hakikatin analitiği adını verdiği şeyin kökenine dair bir sorunsallaştırma olarak okuyabileceğimiz bu metni, aynı zamanda hakikati söylemenin önemiyle, kimin hakikati söyleyebileceğini bilmekle ve neden hakikati söylememiz gerektiğini bilmekle (Foucault, 2014a, s. 133) ilgilenirken, aslında bir bakıma Batı felsefesindeki hakikat anlatıcısının rolü ve işlevine dair bir sorunsallaştırma olarak okumak da mümkündür.

Görüldüğü üzere Foucault, yalnızca hakikatin olumsuzluğu ile ilgilenmemiş; en başından beri ilgilenmiş olduğu öznenin arkeolojisinde, hakikati de işin içine katarak öznenin hakikatle olan

¹ Burada Foucault'yu bir postmodern filozof olarak görmememiz gerektiği düşüncesinden "alımlanan" olarak ifade etmek daha uygun görülmüştür. Nitekim Foucault, postmodernizm ve postyapısalcılık hakkında sorulan soruya postmodernizmin mahiyetini bilmediğini ifade etmiştir. (Foucault, 1999)

ilişkinin söz konusu etmiştir.² Foucault'nun evrensel entelektüelden vazgeçişinin altında yatan temel sebep olarak görebileceğimiz her dönemin kendi hakikat oyunlarını üreterek, toptancı ve küresel bir hakikatten bahsedilemeyeceği görüşünün olduğu yerde Said, entelektüelin bir diğer vasfı olarak hakikati söylemek olduğunu söyler. (E. W. Said, 2011, ss. 85-99) Said, evrensel entelektüelden yana olduğunu belirtirken birçok açmazın kendisiyle birlikte olduğunu farkındadır. Örneğin bireyin kendi kimliği ve kendi kültürü, tarihi ve toplumuyla alakalı gerçeklikleri diğer kimliklerle, kültürlerle ve diğer toplumsal gerçekliklerle nasıl bağdaştırabileceği ya da liberal söylemin içerisinde önemli bir yeri olan adalet ve eşitlik gibi meselelerde gerçeklikle tarihsel durum arasındaki uzaklığı nasıl yakın edebileceği gibi sorunlar buna güzel birer örnektir. (E. W. Said, 2011, s. 92)

Said, entelektüelin herhangi bir siyasi tanrıya inanmasını ve o siyasi tanrının saflarına intisap etmeyi kerih görmektedir. Ona göre bunun anlamı entelektüelin sınır uçların mevzilenmesi ama sınırın içine dahil olmaması anlamına gelmektedir. Aksine, entelektüel için, her zaman iktidarın karşı-sınırında, ona cephe almaya hazır bir vaziyette, belirli türden riskleri alarak konuşması ve eylemesi söz konusu olmalıdır.

Siyasi bir otorite ya da iktidara boyun eğen entelektüel tipinin uzun ömürlü olmayacağını düşünen Said, entelektüelin her an bir teyakkuz halinde olmasını istemektedir. Siyasi tanrıların hep iflas edeceği önermesinden hareket ederek Said, entelektüelin karşı karşıya kaldığı en zor durumlardan birinin siyasal bir iktidar karşısında dik durabilme olduğunu ifade eder. Ona göre bugünün dünyasında entelektüelin alacağı konum şu olmalıdır:

Bu tehdide tek başına karşı koymak güçtür hem inançlarınla tutarlı olmanın hem de aynı zamanda serpilecek, düşünce değiştirecek, yeni şeyler keşfedecek veya bir zamanlar bir kenara attığın şeyleri yeniden keşfedecek kadar özgür kalmanın bir yolunu bulmak daha da güçtür. Bir entelektüel olmanın en çetin yanı, yazdıkların ve yaptığın müdahaleler aracılığıyla vazettiğin şeyi, bir kuruma, bir sistemin ya da yöntemin emriyle harekete geçen bir tür robota dönüşüp katlaşımdan temsil etmektir. Hem bunu hem de tetikte durup iradeni gevşetmemeyi başarabilmiş olmanın coşkusu hissetmemiş olan varsa, bu çakışmanın ne kadar nadir gerçekleştiğini takdir edecektir. Fakat bunu başarabilmenin tek yolu, bir entelektüel olarak, elinizden geldiğince iyi ve aktif bir biçimde hakikati temsil etmek ile bir hâminin ya da otoritenin sizi yönlendirmesine pasif bir biçimde izin vermek arasında seçim yapmanın sizin elinizde olduğunu kendinize hatırlatmanızdır. Laik entelektüel için o tanrılar hep iflas eder. (E. W. Said, 2011, s. 113)

Görüldüğü üzere Said burada entelektüeli siyasalın ya da bir iktidarın karşısında konumlandırırken onu belirli türden hegemonik yapılardan arındırmak istemez. Tam aksine entelektüeli iktidar karşısında hakikati dillendiren ve seslendiren, iktidarın her türden yapıp etmelerine karşı dikkatli ve eleştirel bir tarzda konumlandırır.

Fakat Said'in aradan geçen zaman boyunca entelektüelin rolü ve işlevine dair bazı görüşlerini değiştirip bazılarını daha da derinleştirdiğini söylemek gerekir. Bu değişim ve derinleşmenin

² Ayrıntılı bilgi için bk. (Foucault, 2017)

temel müsebbibinin yazar ve entelektüellerin apolitikliğinin nerede başlayıp nerede bittiği ve siyasi ve kamusal alanın teknolojik gelişmelere paralel bir biçimde genişlemesi ya da sınırlarının silikleşmesi olduğu söylenebilir. (E. W. Said, 2020, ss. 174-175)

Burada görülen bir diğer olgu ise iki düşünürün de tartışmış olduğu yazar (*author*) meselesi ve ayrıca, yazarla entelektüelin arasındaki ilişkidir. Çağdaş Fransız felsefesindeki düşünürlerden olan Barthes, Derrida ve Foucault'nun yazara ilişkin betimlemelerine bakıldığında, neredeyse hepsinin yazarın rolü ve işlevini³ entelektüelin rol ve işlevi bağlamında tartıştığı görülecektir. Bu açıdan Foucault ve Said arasındaki yazar-entelektüel olgusu da dikkat çekici bir hal almaktadır. Said, yazar ve entelektüel konusunda daha ılımlı bir tavır takınır ve yazarın entelektüelden tüm kültürlerde daha seçkin bir yeri olduğunu düşünür. Said'in burada örnek olarak vermiş olduğu tarihin, Dreyfus Davası'na doğrudan gönderme yapmasa da Emile Zola'nın *J'Accuse* (Suçluyorum)'unu mevzubahis etmektedir. Said'e göre yazar yirminci yüzyılla birlikte yazar, iktidara gerçeği haykıracak, zulümlere ve acıya şahit olma ve iktidar karşısındaki mücadelede muhalif olma gibi fiillerle giderek entelektüelin yerini almıştır. Said'in buradaki amacı, yazarın entelektüelleşmesi meselesi, yazarın kamuya mal olan görüşlerini açıklama cesaret ve ferasetini kendinde bulmasının kayda değer bir gelişme olduğunu belirtmesi ve son olarak da iktidar karşısında daha aktif bir hakikat bekçisi olması gibi meseleler, yine entelektüele dair evrensel bir görüşün olabilirliğini sorunsallaştırma pratiği olarak görülebilir.

Said'in entelektüeli ile Foucault'nun entelektüeli arasındaki son söz ise Foucault'nun erken ölümü ile, Said'in daha ileri bir tarihte yaşanan hızlı değişim dönüşüm süreçlerini daha iyi analiz edebilmesi konusuna dair olmalıdır. Foucault'nun 1984 yılındaki ölümü, bilgi teknolojileri arasındaki ya da disiplin toplumundan daha üst bir boyuta veya performans toplumuna geçiş gibi olguları görememesine sebep olmuşken, Said, bu türden hızlı toplumsal değişimleri görebilmiştir. Said'e göre, Foucault'nun arşiv ve söylem hakkında söylemiş olduğu tezlerin bugün revize edilmesinin gerekliliği buradan doğmaktadır:

Arşiv ve söylem hakkındaki fikirlerimiz bugün radikal biçimde değişmeli ve artık Foucault'nun sadece yirmi yıl önce titizlikle tanımlamayı denediği şekilde tanımlanamaz. Kişi bir gazete veya dergi için yazdığında bile üretimi çoğaltma olanakları ve en azından soyut olarak sınırsız saklama süresi, sanal olan karşısında, gerçek kitle fikrini altüst etmiştir. Bunlar, iktidarların tehlikeli görülen yazımı sansürleme veya yasaklama güçlerini, birazdan göstereceğim gibi çevrimiçi basımın özgürlükçü işlevini durdurmanın veya yavaşlatmanın büsbütün kaba yolları olmasına rağmen, kesinlikle sınırlandırmıştır. (E. W. Said, 2020, s. 187)

Said'in entelektüele dair açmazlarını revize etmesinin altında yatan temel saik, hızlı değişim dönüşümlerin yaşandığı bir çağın gerçekleriyle yüzleşmek ve entelektüeli burada da mevzilendirme istencidir. Ona göre entelektüelin temel rolü ve işlevi bu noktada sürgün, marjinal ve yabancı olmayı istençli bir şekilde isteme, iflas edeceğini bildiği bir siyasi tanrının

³ Bu konu hakkında bk. (Barthes, 2013; Derrida, 2010; Foucault, 2014c)

karşısında yer alma, iktidar karşısında her an teyakkuz halinde olup, iktidarın her türden yapıp etmelerini sorunsallaştıran ya da eleştiren bir bakış açısına sahip olmada yatmaktadır.

SONUÇ

Tarihsel açıdan entelektüelin rolü ve işlevi, entelektüelin oluşum anından itibaren sorgulanagelmıştır. Öyle ki, gerek Le Goff'un Ortaçağ'daki entelektüel zümreleri irdeleyen eserine (Le Goff, 2006) gerekse Foucault ve Said'in eserlerine bakılsın, durum değişmemektedir. Entelektüel, kamu önünde görüşlerini açıklamakta bir beis görmeyen ve iktidar karşısında dirençli bir şekilde kendinden ödün vermemeyi (evrensel ya da spesifik olması fark etmeksizin) kendine şiar edinmiş kişidir.

Foucault'nun entelektüele dair sorunsallaştırmasında görülecek olan ilk şey, entelektüelin işlev ve rolünü sınırlandırmak istemesidir. Ona göre entelektüel, kendi özgül alanında yapıp etmelerini kamuyla paylaşan ve bir sınıfın bilinci olmak yerine, örneğin bir işçinin kamuya açılmasını sağlayacak zemini ona sağlamasıdır. Fakat Said, bu noktada spesifik entelektüelini kabul etmez görünmektedir, çünkü ona göre evrensel değerlerin varlığı her ne kadar postmodern dönemle birlikte sorgulanmışsa da yine de evrensel değerleri bulacak ve bunu siyasi otoritenin karşısında dillendirebilecek kişilerin varlığı entelektüelin varlığına delalettir.

Fakat bu noktada karşımızda, Said'in postmodern düşünürleri eleştirmiş olduğu şekliyle ve *eylemsiz entelektüel* diyebileceğimiz yaftasına Foucault'nun dahil olup olamayacağı sorunu belirir. Çünkü Foucault'nun temsil etme ve bilinçlendirme konusundaki negatif tutumu, onun, toplumun öteki'si olarak yaftalanan kişi ya da sınıflar hakkında bir şey yapmamasına yol açmamış, aksine Foucault, bu türden insanların kendilerini ifade etmesini savunmuştur. Öyle ki, bunun adına *Hapishaneler Enformasyon Grubu'*nu kurması ve birçok sömürge karşıtı eyleme katılması gibi durumların söz konusu edilmesi, Said açısından Foucault'nun nereye oturtulacağı sorununu doğurmaktadır. Ayrıca, aynı dönemlerde yaşamış olan ve entelektüeli sorunsallaştıran iki düşünür olarak Said ve Foucault'nun entelektüelinin her ikisinin de özgün ve yenilenmeye her daim açık olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Baran, P. (2014). Aydın Sorumluluğu. *Mülkiye Dergisi*, 25(228), 7-18.
- Barthes, R. (2013). *Dilin Çalışma Sesi* (A. Ece, N. K. Sevil, & E. Göktepe, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Yasa Koyucular ile Yorumcular* (K. Atakay, Çev.). Metis.
- Benda, J. (2006). *Aydınların İhaneti* (C. Soydemir, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Best, S., & Kellner, D. (2011). *Postmodern Teori* (M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Biebricher, T. (2011). The Practices of Theorists: Habermas and Foucault as Public Intellectuals. *Philosophy Social Criticism*, 37(6), 709-734.
- Bové, P. A. (1982). Intellectuals at War: Michel Foucault and the Analytics of Power. *SubStance*, 11/12, 36-55. <https://doi.org/10.2307/3684179>
- Cevizci, A. (Ed.). (2011). *Felsefe Sözlüğü*. Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). *Aydınlanma Felsefesi*. Say Yayınları.
- Çağan, K. (2003). Entelektüel İmgesi Üzerine. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.
- Derrida, J. (2010). *Edebiyat Edimleri* (M. Erkan & A. Utku, Çev.). Otonom Yayıncılık.
- Ferda Keskin. (2016). *İktidar, Hakikat ve Entelektüelin Siyasi İşlevi*. Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (1999). *Yapısalcılık ve Postyapısalcılık* (Ü. Umacı & A. Utku, Çev.). Birey Yayıncılık.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2011). *Büyük Kapatılma* (I. Ergüden & F. Keskin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014a). *Doğruyu Söylemek* (K. Eksen, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014b). *Özne ve İktidar* (I. Ergüden & O. Akınhay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014c). *Sonsuza Giden Dil* (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı.
- Foucault, M. (2016). *Entelektüelin Siyasi İşlevi* (I. Ergüden, O. Akınhay, & F. Keskin, Çev.). Ayrıntı.
- Foucault, M. (2017). *Öznellik ve Hakikat* (S. Yardımcı, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Gutting, G. (2013). *Thinking the Impossible: French Philosophy Since 1960*. OUP Oxford.
- Gündoğdu, H. (2020). Spesifik Entelektüel ve Foucault. *Felsefi Düşün-Akademik Felsefe Dergisi*, 1(14), 105-141.
- Güneş, C. D. (2013). Michel Foucault'da Söylem ve İktidar. *Kaygı: Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 21, 55-69.
- Johnson, P. (2008). *Entelektüeller* (A. Polat, Çev.). Paradigma Yayıncılık.
- Kant, I. (1984). *Seçilmiş Yazılar* (N. Bozkurt, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayıncılık.
- Le Goff, J. (2006). *Ortaçağda Entelektüeller* (M. A. Kılıçbay, Çev.; 2. bs). Ayrıntı Yayınları.
- Lukacs, G. (2014). *Tarih ve Sınıf Bilinci* (Y. Öner, Çev.; 3. bs). Belge Uluslararası Yayıncılık.
- Lyotard, J. F. (2013). *Postmodern Durum* (İ. Birkan, Çev.; 2. bsk). BilgeSu Yayıncılık.

- Mardin, Ş. (2017). *Türkiye'de Din ve Siyaset*. İletişim Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2004). *Alman İdeolojisi* (S. Belli & A. Kardam, Çev.; 5. bs). Sol Yayınları.
- Özlem, D. (2015). *Evrensellik Mitosu*. Notos Kitap Yayınevi.
- Paras, E. (2016). *Foucault: Öznenin Yitiminden Yeniden Doğuşuna* (Y. Çetin, Çev.). Kolektif Kitap.
- Said, E. (2015). *Sürgün Üzerine Düşünceler ve Diğer Yazınsal ve Kültürel Denemeler* (S. Özer, Çev.). Hece Yayınları.
- Said, E. W. (2011). *Entelektüel* (T. Birkan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Said, E. W. (2020). *Hümanizm ve Demokratik Eleştiri* (Ç. Dedeoğlu, Çev.). Alfa Yayınları.
- Sartre, J.-P. (2008). *Between Existentialism and Marxism* (J. Matthews, Çev.). Verso.
<http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=4a8adb91d34e4c2faf46d98490b4ace2>
- Sim, S. (2006). *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü* (M. Erkan & A. Utku, Çev.). Ebabel.
- Wicks, R. (2003). *Modern French Philosophy: From Existentialism to Postmodernism*. Oneworld Publications.
- Williams, R. (1979). *Politics and Letters: Interviews with New Left Review* (s. 452). New Left Books.